

SOM-UNDERSÖKNINGEN 1991:
GENOMFÖRANDE
OCH
TILLFÖRLITLIGHET

CHARLOTTA KRATZ

För sjätte året i följd har SOM-undersökningen genomförts, och SOM-91 är i mångt och mycket en kopia av sina föregångare. Det är också en av poängerna med de årligen återkommande studierna. Undersökningarna genomförs som samarbetsprojekt mellan forskningsprogram vid förvaltningshögskolan, statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet. I samband med de tidigare SOM-undersökningarna har särskilda metodredovisningar utarbetats (Reimer, 1987; Björkqvist, 1988, 1989; Bennulf, 1990; Kratz, 1991), och följande kapitel är en motsvarande redovisning för SOM-91. De tidigare redovisningarna har behandlat datas kvalitet på ett mycket enhetligt sätt. Föreliggande kapitel har anpassats till de tidigare, och ger möjlighet till jämförelse av samtliga SOM-undersökningar.

Population och urval

Varje SOM-undersökning arbetar med ett obundet, slumpmässigt urval (OSU) om 2500 personer, i åldersintervallet 15-75 år. Urvals sannolikheten är lika för samtliga i populationen, som begränsas till svenska medborgare boende i Sverige.

Urvalsprincipen är gemensam för samtliga SOM-undersökningar utom SOM-86 och SOM-89, som riktades även till icke-svenska medborgare i Sverige. Samtliga SOM-undersökningar kan göras jämförbara genom att de utländska medborgarna i SOM-86 och SOM-89 exkluderas ur analyserna. Valet av åldersintervallet 15-75 år är gemensamt för samtliga SOM-undersökningar, och vanligt inom samhällsvetenskaplig forskning.

Frågeformuläret

Frågeformuläret för SOM-91 utarbetades, liksom de tidigare, i samarbete mellan de olika forskningsprogrammen och undersökningsledningen. (Formuläret finns återgivet i sin helhet som bilaga i denna volym.) Frågorna är indelade i sju sammanhållna block (se uppställningen nedan). Frågornas placering följer i stort mönster från tidigare undersökningar. I den mån enskilda frågor förekommit vid samtliga tillfällen har de i SOM-91 samma placering som tidigare.

Formuläret inleds med ett tämligen allmänt frågeområde, massmedieanvändning. Därefter följer frågeområden med högre svårighetsgrad: politik och samhälle, energi, kärnkraft och miljö samt Sveriges förhållande till omvärlden. Mot slutet av formuläret återfinns enklare frågor om fritid och levnadsförhållanden. Avslutningsvis kan svarspersonerna på två sätt ge egna synpunkter på undersökningen: dels finns en fråga med bundna svarsalternativ, dels finns ett antal tomma rader där den som vill kan kommentera formuläret.

Fråga 1-12 Massmedier

Fråga 13-26 Politik och samhälle

Fråga 27-34 Energi, kärnkraft och miljö

Fråga 35-42 Sveriges förhållande till omvärlden

Fråga 43-49 Fritid

Fråga 50-68 Bakgrundsuppgifter

Formuläret bestod av 68 frågor, de flesta uppdelade på delfrågor. Totalt fick svarspersonerna göra i det närmaste 380 ställningstaganden. Sex frågor (tidningsval, viktiga samhällsproblem, land man eventuellt funderat över att flytta till, land man skulle välja att flytta till om man skulle *tvingas* lämna Sverige, vilken bilmodell man äger samt yrke) ställdes som öppna frågor, övriga hade fasta svarsalternativ.

Undersökningsplanen och genomförandet

Fältarbetet genomfördes av IMU/Testologen AB och följde ett mönster som etablerats för SOM-undersökningarna. Frågeformuläret, med en presentationsfolder över undersökningen, ett följebrev samt ett portofritt svarskuvert skickades ut tisdagen den 15 oktober 1991. Redan två dagar senare skickades ett vykort som påminde om enkäten, tackade dem som svarat och bad dem som inte gjort det att göra så. Tanken var att det första utskicket skulle komma fram senast på fredagen, och påminnelsevykortet redan på måndagen. I tidigare SOM-undersökningar har snabbpåminnelsevykortet haft mycket god effekt.

Påminnelsebrev, samtliga innehållande frågeformulär, svarskuvert och följebrev med anmodan att sända in enkäten, skickades ut ytterligare tre gånger: 29 oktober, 12 och 19 november. Erfarenheter från tidigare SOM-studier har visat att utskick utan nya frågeformulär är tämligen verkningslösa (Björkqvist, 1989).

Telefonanmaningar till samtliga som ännu inte svarat genomfördes mellan 2 och 10 december.

I det här läget hade SOM-91 en lägre svarsfrekvens än vad tidigare SOM-undersökningar haft vid motsvarande tidpunkt. Detta oroade naturligtvis undersökningsledningen, som beslöt om extra åtgärder: den 3 januari gjordes ytterligare ett utskick med formulär, svarskuvert och följebrev, till dem som inte kunnat nås per telefon under december. Utskicket gick både till dem som inte gått att spåra via televerket och till dem som inte varit hemma och svarat i sina telefoner. Mellan den 7 och 13 januari ringde vi också på nytt upp sådana som vid den första telefonanmaningen lovat att skicka in sina formulär, men ändå inte gjort det. Fältarbetet avbröts, och det sista formuläret registrerades, den 28

januari, drygt tre månader efter det att de första formulären skickades ut.

De viktigaste hållpunkterna i fältarbetet i samband med SOM-91 återfinns i följande tablå:

tisdag 15 oktober	fältarbetet startar - utskick av enkät, följbrev, svarskuvert och presentationsfolder
torsdag 17 oktober	utskick av påminnelsevykort
tisdag 29 oktober	ett första påminnelsebrev med enkät och svarskuvert
tisdag 12 november	ett andra påminnelsebrev med enkät och svarskuvert
tisdag 19 november	ett tredje påminnelsebrev med enkät och svarskuvert
måndag 2 till tisdag 10 december	telefonpåminnelser till resterande svarspersoner, nytt formulär till dem som accepterar att få sig sådant tillsänt

Extra påminnelser per post och telefon:

fredag 3 januari	påminnelsebrev med enkät till sådana som inte svarat, och inte heller kunnat lokaliseras med hjälp av televerket, samt till sådana som inte kunnat nås vid första telefonpåminnelsetillfället
tisdag 7 januari till 13 januari	telefonpåminnelse till sådana som vid första telefonpåminnelsen sagt att de skulle besvara enkäten, men sedan inte gjort det
28 januari	fältarbetet avbryts

ISOM-87 introducerades snabbpåminnelsen - vykortet som redan efter ett par dagar skickas till samtliga svarspersoner. Snabbpåminnelsen blev en succé 1987, den visade sig påskynda inflödet av enkäter högst betydligt, och har använts sedan dess. I och med att den skickas ut

omedelbart efter det första utskicket går det inte att särskilja någon särskild påminnelseeffekt, men inflödet av enkäter var mycket högt i början av fältarbetet även 1991. Under de första sju dagarna strömmade hälften av den totala andelen svar in. Inflödet av enkäter dag för dag redovisas i tabell 1.

Tabell 1. Dagligt inflöde av enkäter i SOM-undersökningen 1991

Datum	Ant.	Kum. ant.	Proc.	Kum. proc.	Datum	Kum. Ant.	ant.	Proc.	Kum. proc.
22 okt	71	71	4.5	4.5	02 dec	17	1334	1.1	84.8
23 okt	125	196	7.9	12.5	03 dec	17	1351	1.1	85.9
24 okt	142	338	9.0	21.5	04 dec	10	1361	.6	86.5
28 okt	249	587	15.8	37.3	05 dec	6	1367	.4	86.9
29 okt	75	662	4.8	42.1	06 dec	7	1374	.4	87.3
30 okt	65	727	4.1	46.2	09 dec	1	1375	.1	87.4
31 okt	43	770	2.7	49.0	10 dec	9	1384	.6	88.0
01 nov	21	791	1.3	50.3	11 dec	9	1393	.6	88.6
03 nov	1	792	.1	50.3	12 dec	14	1407	.9	89.4
04 nov	14	806	.9	51.2	13 dec	8	1415	.5	90.0
05 nov	27	833	1.7	53.0	16 dec	23	1438	1.5	91.4
06 nov	76	909	4.8	57.8	17 dec	5	1443	.3	91.7
07 nov	73	982	4.6	62.4	18 dec	7	1450	.4	92.2
08 nov	47	1029	3.0	65.4	19 dec	9	1459	.6	92.8
11 nov	20	1049	1.3	66.7	20 dec	7	1466	.4	93.2
12 nov	45	1094	2.9	69.5	26 dec	1	1467	.1	93.3
13 nov	19	1113	1.2	70.8	30 dec	3	1470	.2	93.5
14 nov	20	1133	1.3	72.0	02 jan	8	1478	.5	94.0
15 nov	14	1147	.9	72.9	07 jan	10	1488	.6	94.6
18 nov	8	1155	.5	73.4	08 jan	11	1499	.7	95.3
19 nov	31	1186	2.0	75.4	09 jan	30	1529	1.9	97.2
20 nov	21	1207	1.3	76.7	14 jan	3	1532	.2	97.4
21 nov	22	1229	1.4	78.1	17 jan	7	1539	.4	97.8
22 nov	10	1239	.6	78.8	20 jan	3	1542	.2	98.0
25 nov	4	1243	.3	79.0	21 jan	5	1547	.3	98.3
26 nov	2	1245	.1	79.1	24 jan	7	1554	.4	98.8
27 nov	24	1269	1.5	80.7	27 jan	2	1556	.1	98.9
28 nov	27	1296	1.7	82.4	28 jan	1	1557	.1	99.0
29 nov	21	1317	1.3	83.7	saknas	16	1573	1.0	100.0

Efter den första anstormningen i slutet av oktober mattas inflödet successivt. Andelen enkäter som kommer in blir mot slutet av november lågt, för att under december bli väldigt lågt. Den första påminnelsen med nytt formulär, den 29 oktober, visar viss effekt - en förhöjd inströmning 6-8 november. Effekter av de övriga påminnelserna är svåra att utläsa, vilket till viss del kan bero på att posten distribueras med kraftigt varierande resultat beroende på varifrån i landet brev skickas.

Tidigare har bedömningen alltid varit att det är viktigt att låta insamlingsarbetet sträcka sig över en relativt lång tid, eftersom det annars tett sig omöjligt att nå en acceptabel svarsfrekvens. Erfarenheterna av arbetet med SOM-91 pekar möjligen i en annan riktning: att det är klokt att sätta in ytterligare resurser tidigare i processen, för att på så sätt korta av arbetet. År från år har SOM-undersökningen tagit större och större del av januari i anspråk - och det blir i längden ohållbart.

Svarsfrekvens och bortfall

Enkätundersökningar i Sverige brukar ha en svarsfrekvens om mellan 65 och 75 procent. Andelarna varierar något beroende på typen av svarspersoner och geografiska områden (Kratz, 1990; Ohlsson 1986; Severinsson, 1990).

Svarsfrekvensen i SOM-91 uppgår till 67 procent. I SOM-86 var svarsfrekvensen 68 procent, i SOM-87 noterades 70 procent, den var 69 procent i SOM-88 och 66 procent i både SOM-89 och SOM-90. I postenkätundersökningar genomförda vid institutionen för journalistik och masskommunikation låg svarsfrekvensen regelmässigt omkring 70 procent fram till mitten av 80-talet, för att under de senare åren sjunka till omkring 65 procent (Björkqvist 1988; Kratz 1989, 1990; Severinsson 1990.) Trots att den är lägre än vad som kanske varit önskvärt ligger alltså svarsfrekvensen för SOM-91 på en såväl acceptabel som förväntad nivå.

Från det ursprungliga urvalet om 2 500 personer har 137 personer definierats bort. De bortdefinierade utgörs av sjuka, långvarigt bortresta, avlidna, ej svensktalande samt ej spårade postreturer. Exakt samma grupper definierades bort i SOM-86-SOM-90. Antalet bortdefinierade

är högre, 137 individer istället för 99, 91 respektive 87, om man jämför SOM-91 med SOM-88, SOM-89 och SOM-90. Förklaringen till detta ligger med säkerhet i de många, och ihärdiga, telefonanmaningarna. De gav extra upplysningar om varför personer inte kunnat besvara formulären. Tabell två ger en översikt över urval, bortfall och bortfallsorsaker.

Tabell 2. Urval, bortfall och bortfallsorsak i SOM-91

Ursprungligt urval	2500
Bortdefinierade	137
varav	
sjuka, institutionell vård	41
bortresta, utlandsvistelse	53
postreturer	35
avlidna	4
ej svensktalande	4
nettourval	2363
ej svar på grund av vägran	790
svaret	1573*
svarsfrekvens i procent	66.6

* 137 personer har avlägsnat identitetsmarkeringen, vilket innebär att de saknar DAFA/SPAR:s bakgrundsuppgifter. De ingår *ej* i underlaget för bortfallsanalysen.

De personer som avlägsnat identitetsmarkeringen förtjänar lite extra uppmärksamhet. Antalet som gjort så har de senaste tre åren ökat med 620 procent (de var 19 1989, 79 1990 och är alltså 137 i 1991 års undersökning). De utgör närmare en procent av de svarande. De ingår i undersökningsmaterialet, men kan inte inkluderas i bortfallsanalysen nedan. Att antalet avidentifierade stadigt ökar kan på sikt komma att innebära ett problem, om inte den allmänna svarsfrekvensen samtidigt ökar så mycket att de med självklarhet kan exkluderas ur materialet.

Svarsfrekvens i grupper

Bortfallet i SOM-91 var alltså ganska stort, men i nivå med bortfallet i SOM-89 och SOM-90. Den allmänna tendensen verkar vara att det

numera är svårt att nå den traditionellt eftersträvarvärda svarsfrekvensen om 70 procent i samhällsvetenskapliga undersökningar.

Frågan är om bortfallet har skapat några skevheter i resultaten. Tabell 3 redovisar svarsandelen i olika grupper, och ger möjlighet till kontroll. Om svarsandelen är lika stor i olika grupper indikerar det att undersökningen är representativ för hela befolkningen.

Tabell 3. Svarsandelar i olika grupper för SOM-undersökningarna 1986-1991 (procent)

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91
<i>Kön</i>						
män	66	68	65	65	66	64
kvinnor	63	72	70	66	64	63
<i>Ålder</i>						
15-19	73	77	76	64	66	65
20-24	61	68	60	66	59	60
25-29	60	62	64	59	62	56
30-39	60	69	65	66	61	59
40-49	64	68	69	67	65	62
50-59	66	66	69	66	67	65
60-75	67	70	67	66	70	70
<i>Riksområde</i>						
Stockholm	53	66	59	61	63	60
östra mellansverige	67	69	70	66	66	67
Småland med öarna	77	71	74	66	70	64
sydsverige	68	72	67	61	61	61
västsverige	62	74	66	60	66	62
norra mellansverige	70	72	69	64	64	62
mellersta Norrland	69	72	64	63	67	71
övre Norrland	65	64	74	68	67	67

Det föreligger ingen skillnad mellan mäns och kvinnors benägenhet att svara. Svarsfrekvensen var något högre bland män än bland kvinnor i SOM-87 och -88. I SOM-86 och -90 var förhållandet det omvända. Huvudslutsatsen är att benägenheten att svara på våra enkäter är ganska lika bland män och kvinnor.

Svarsbenägenheten varierar generellt sett mellan olika åldersgrupper i den här typen av undersökningar. De allra yngsta och de allra äldsta svarar i högst utsträckning, samtidigt som åldersgrupperna runt 25 år svarar i minst utsträckning. I detta avseende motsvarar SOM-91 förväntningarna. Åldersfördelningen i SOM-undersökningarna är ändå jämnare än i många andra enkätundersökningar (se t ex Severinsson, 1986). I tabell 4 jämförs åldersfördelningen mellan svenska folket, SOM-undersökningarnas urval och de svarande.

Tabell 4. Åldersgruppernas fördelning i SOM-undersökningarna 1986-1991 i jämförelse med Sverige totalt (procent)

Ålder	SOM-86		SOM-87		SOM-88		SOM-89		SOM-90		SOM-91		Sv. bef.
	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	
15-29	29	30	25	26	26	27	27	27	27	26	27	26	27
30-49	36	34	37	37	37	36	38	40	38	37	37	37	37
50-75	35	36	38	37	37	37	35	33	35	37	37	37	36
S:a procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svars personer	1668		1672		1645		1578		1582		1573		**

(Samtliga urval 2500 personer.)

Anmärkning: Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade ifrån Statistisk årsbok 1986.

SOM-87, SOM-88, SOM-90 och SOM-91 visar stora likheter med totalpopulationen vad beträffar såväl urvalets representativitet som representativiteten bland de svarande. I SOM-86 är den yngsta åldersgruppen något överrepresenterad både i urval och svarspopulation, i SOM-89 är den mellersta åldersgruppen något överrepresenterad bland de svarande, och den äldsta något underrepresenterad. På det hela taget är dock samtliga SOM-undersökningar representativa för svenska folket när det gäller åldersfördelning.

I de tidigaste SOM-undersökningarna var svarsbenägenheten lägst i stockholmsområdet. I SOM-89 var så inte längre fallet, och i SOM-90 visar för första gången sydsverige lägst andel svarande (tabell tre). I

SOM-91 är stockholmsområdet återigen underrepresenterat, men även sydsverige visar en låg andel svar.

Internbortfall

Det externa bortfallet, och därmed svarsfrekvensen, är beroende av hur många som skickar in ifyllda formulär. Det interna bortfallet är beroende av hur väl svarspersonerna fyllt i sina formulär. Bedömningen är naturligtvis strikt kvantitativ: hur många har hoppat över en viss fråga, ett frågeblock eller frågeavsnitt.

En första iakttagelse för SOM-91:s räkning är att alla tre typerna är tämligen sällsynta. (Andelen helt överhoppade frågor är överlag mycket låg i SOM-undersökningarna.)

De flesta frågorna i SOM-91 visar ett bortfall om under fem procent. Fem frågor visar bortfall om över tio procentandelar. Högst andel bortfall (14 procent) har fråga 42, som behandlar PLO:s uppträdande i mellanösternkrisen, och fråga 39, som handlar om vilken inställning de olika politiska partierna har i EG-frågan. Bortfall om 11 respektive 12 procent, visar fråga 41 (Israels uppträdande i mellanösternkrisen) och fråga 40 (regeringens hänsynstagande i utrikespolitiska frågor). Även fråga 11, som rör Sveriges Televisions behandling av de styrande i en rad länder, visar ett bortfall om 12 procent. Även i SOM-90 visade frågor om EG och utrikespolitik störst bortfallsandelar.

Formulärets längsta fråga, fråga 8 med 37 enskilda ställningstaganden, visar ett bortfall om 3.6 procent. Andelen svarsvägrare är snarare beroende av frågornas ämne, eller svårighetsgrad, än av frågornas längd.

Sex av enkätens frågor ställdes utan fasta svarsalternativ. Ingen av dessa fyra frågor visar högre bortfall än genomsnittet.

I stora drag följer internbortfallet samma mönster som tidigare SOM-undersökningar. De flesta intervjupersoner svarar på de flesta frå-

gorna, men känsliga frågor och svåra politiska frågor riskerar att bli utan svar i något större utsträckning än övriga frågor.

Ett mått på enkätens svarshetsgrad, eller grad av tillgänglighet, ges av svarspersonerna själva. Sist i enkäten ställs frågan om "man tyckte det var några problem att fylla i enkäten" och vilka frågor som i så fall var svåra. Internbortfallet var stort på denna fråga (18 procent), hela 60 procent kryssade för alternativet "jag tyckte inte det var några större problem att svara", 23 procent angav att vissa frågor var svåra att besvara. En klar majoritet av svarspersonerna fann det alltså inte särskilt problematiskt att besvara SOM-91.

Förhållandet mellan de fem SOM-undersökningarna

Det finns några centrala skillnader mellan de olika undersökningarna. Det gäller framförallt urvalen: SOM-87, -88, -90 och -91 riktades enbart till svenska medborgare, SOM-86 och SOM-89 riktades även till utländska medborgare boende i Sverige. En annan skillnad gäller andelen svarande, dels totalt, dels i olika grupper. En tredje viktig skillnad mellan undersökningarna är svarshastigheten. Inströmningen av besvarade enkäter under de första insamlingsveckorna var avsevärt högre i SOM-87, -88, -89, -90 och -91 än i SOM-86. Dessa faktorer är exempel på omständigheter som kan tänkas ha inverkat på svarsmönstren i undersökningarna.

I tabell 5 görs därför en jämförelse av de olika bakgrundsvariablernas fördelning i de sex SOM-undersökningarna. Vi kan konstatera att fördelningarna är i det närmaste identiska. I stora drag är SOM-91 mycket lik sina föregångare när det gäller fördelningen på olika bakgrundsuppgifter. Där jämförelser är möjliga överensstämmer resultaten också mycket väl med hela svenska folkets fördelning.

Tabell 5. Jämförelse mellan bakgrundsvariabler SOM-undersökningarna 1986-1991 och samtliga svenskar (procent)

Bakgrunds- variabler	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	samtliga svenskar
<i>Kön</i>							
Män	51	49	47	48	51	52	49
Kvinnor	49	51	53	52	49	48	51
<i>Ålder</i>							
15-29 år	30	26	27	26	26	26	27
30-49 år	34	37	36	39	37	37	37
50-75 år	36	37	37	35	37	37	36
<i>Arbets tid</i>							
Heltid	76	74	74	76	77	78	76
Deltid	24	26	26	24	23	22	24
<i>Sektor</i>							
Statlig	17	17	18	16	15	13	11
Kommunal	28	28	27	31	27	30	30
Privat	55	55	55	53	58	57	59
<i>Facklig tillhörighet</i>							
LO-förbund	59	59	55	56	56	56	61
TCO-förbund	33	33	33	34	32	32	31
SACO/SR- förbund	8	8	12	10	13	12	8

Anmärkning: Siffrorna under kolumnen "samtliga svenskar" avser 1984 på samtliga frågor utom för kön och ålder där siffrorna avser 1987. I SOM-86 ställdes frågan om fackförening som 'är' medlem; SOM-87-SOM-90 är frågan formulerad som 'är/var' medlem.

Tabell 5. forts.

Bakgrunds- variabler	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM 90	SOM -91
<i>Förvärvsarbete</i>						
Förvärvsarbetande	63	63	63	64	63	60
Har beredskapsarbete	1	1	1	0	0	0
AMS-utbildning	1	1	1	1	1	1
Arbetslös	2	2	2	1	2	4
Ålderspensionär	14	15	14	15	15	14
Förtidspensionär	5	4	5	4	3	4
Hemarbetande	5	4	3	4	3	4
Studerande	11	11	11	10	10	10
Ej svar	2	3	2	2	3	3
<i>Självklassificerad yrkesgrupp</i>						
Tjänsteman	24	28	28	25	25	23
Tjänsteman, arbetsledande	13	12	14	15	15	15
Tjänsteman, företagsledande	2	3	2	2	2	3
Arbetare	44	42	39	40	39	41
Arbetare, arbetsledande	6	5	6	7	7	7
Egenanställd arbetare	1	1	1	1	1	1
Jordbrukare, ingen anställd	3	3	3	3	2	2
Jordbrukare, anställda	0	0	1	0	0	0
Företagare, ingen anställd	3	3	4	3	4	3
Företagare, 1-9 anställda	3	3	2	3	4	3
Företagare, 10- anställda	1	1	0	1	1	2
<i>Subjektiv klasstillhörighet</i>						
Arbetsfamilj	52	46	48	45	46	45
Jordbrukarfamilj	4	4	5	5	4	5
Tjänstemannafamilj	25	29	27	29	29	26
Högre tjänstemannafamilj	10	11	11	11	10	12
Egen företagare	9	10	8	10	11	12
<i>Politiskt intresse</i>						
Mycket intresserad	9	12	9	10	10	10
Ganska intresserad	38	41	41	41	42	44
Inte särskilt intresserad	44	40	41	42	39	37
Inte alls intresserad	10	7	8	7	8	8
Ej svar	1	1	1	0	1	1

Efter sex år är SOM-undersökningarna en etablerad tidsserie, och varje ytterligare år kommer att göra redan insamlade data än mer värdefulla. Av materialet som redovisats här vi kan konstatera att SOM-undersök-

ningarna ger en förhållandevis god bild av svenska folket. Detta innebär dels att SOM-data med fördel kan användas för jämförelser över tid, dels att SOM-mängderna vid behov kan slås ihop för att skapa större mängder, och därmed ge högre tillförlitlighet för en mängd specialanalyser.

Referenser

- Bennulf, Martin (1991) 'Samhälle opinion massmedia 1989 - metod och genomförande', sid. 131-142 i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Medier och opinioner*. SOM-undersökningen 1990. SOM-rapport nr. 5. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) 'Metodredovisning', sid. 63-77 i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *SOM-undersökningen 1987*. SOM-rapport nr. 2. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) *Tidningsläsning i Gästrikland - en presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr. 28. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1989) *SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kodbok*. SOM-rapport nr. 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1989) *Tidningsläsning i Kalmar och på Öland*. Arbetsrapport nr. 54. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr. 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Kratz, Charlotta (1991) 'Metod - genomförande, tillförlitlighet' sid. 119-133 i L. Weibull och S. Holmberg (red.), *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-rapport nr. 7. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*. Rapport nr. 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Reimer, Bo (1987) 'SOM-undersökningen 1986: uppläggning och utfall' sid. 5-7 i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *SOM-undersökningen 1986. Genomförande deltagande huvudresultat*. SOM-rapport nr. 1. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1986) *Tidningsläsning i Södermanland*. Arbetsrapport nr. 13. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Severinsson Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordvästra Skåne*. Arbetsrapport nr. 2. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.

Statistisk Årsbok 1986.